

**Πότε τα πάνε καλά τα παιδιά μεταναστών
και παλιννοστούντων στο χώρο του
σχολείου; Προστατευτικοί παράγοντες και
παράγοντες επικινδυνότητας**

**Φρόσω Μόττη-Στεφαν δη
Καθηγήτρ α Ψυχολογ ας
Πανεπ στήμ ο Αθηνών**

**Υπεύθυνη Υποδράσης 6.1:
Δ ερεύνηση Αναγκών κα Σχεδ ασμός
Παρεμβάσεων Ψυχολογ κής Υποστήρ ξης**

Υποδράση 6.1: Διερεύνηση αναγκών

- Βασικός σκοπός της ομιλίας αυτής είναι η παρουσίαση του εννοιολογικού πλαισίου που καθοδήγησε τη μελέτη διερεύνησης των αναγκών των μεταναστών και των παλιννοστούντων μαθητών.
- Πως αξιολογούνται οι ανάγκες των μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών;
- Για να εντοπίσουμε τις ανάγκες των μαθητών αυτών πρέπει να αξιολογήσουμε την ποιότητα της προσαρμογής τους.
- Ο χώρος του σχολείου είναι ζωτικός χώρος για όλα τα παιδιά. Με αυτό το δεδομένο η προσαρμογή τους στο χώρο αυτό είναι πρωταρχικής σημασίας.
- Το πόσο καλά τα πάνε τα παιδιά στο σχολείο έχει σημαντικές επιπτώσεις για την μετέπειτα ζωή τους, τόσο την επαγγελματική όσο και την προσωπική.
- Έχει όμως μεγάλη σημασία και για την ευημερία της ίδιας της κοινωνίας υποδοχής.

Περίγραμμα ομιλίας

1. Πότε θεωρούμε ότι τα πάνε καλά τα παιδιά αυτά; Ποιοι είναι οι δείκτες για τη θετική τους προσαρμογή;
2. Ατομικές διαφορές, και διαφορές μεταξύ ομάδων, στην προσαρμογή μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών: Το παράδοξο της μετανάστευσης
3. Τι εμποδίζει τη θετική τους προσαρμογή; Ποιοι είναι οι παράγοντες που βάζουν σε κίνδυνο την προσαρμογή τους;
4. Και συναφώς, τι βοηθάει τα παιδιά αυτά να τα πάνε καλά; Ποιοι είναι οι προστατευτικοί παράγοντες για την προσαρμογή τους;
5. Σύντομη περιγραφή της υποδράσης 6.1

**Πότε θεωρούμε ότι τα πάνε καλά τα παιδιά
αυτά;**

**Ποιοι είναι οι δείκτες για τη θετική τους
προσαρμογή;**

Πότε θεωρούμε ότι τα πάνε καλά τα παιδιά μεταναστών και παλιννοστούντων;

- Θεωρούμε ότι τα παιδιά αυτά τα πάνε καλά όταν αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά
  1. τις αναπτυξιακές προκλήσεις της ηλικίας τους, και
  2. τις προκλήσεις που προέρχονται από το γεγονός ότι ζουν μεταξύ δύο πολιτισμών
- Επίσης, θεωρούμε ότι τα πάνε καλά όταν έχουν ψυχολογική ευεξία και δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα συμπτώματα συναισθήματος (άγχος ή/και κατάθλιψη)

Δείκτες θετικής προσαρμογής:

1. Αναπτυξιακά επιτεύγματα

- Τα παιδιά αυτά, όπως και όλα τα παιδιά, πρέπει να τα πάνε καλά σε σχέση με τις αναπτυξιακές απαιτήσεις του σταδίου που διανύουν.
- Τρία βασικά αναπτυξιακά επιτεύγματα της σχολικής και εφηβικής ηλικίας είναι:
  1. η σχολική επίδοση,
  2. οι σχέσεις με συνομηλίκους, και
  3. η θετική συμπεριφορά (σε αντίθεση με την επιθετική, αντικοινωνική συμπεριφορά).

Masten, Coatsworth, & Burt, 2006

Masten & Motti-Stefanidi, 2009

Δείκτες θετικής προσαρμογής:

2. Επιπολιτισμικά επιτεύγματα

- Τα παιδιά των μεταναστών και των παλιννοστούντων έχουν να αντιμετωπίσουν, εκτός από τις αναπτυξιακές προκλήσεις, και τις προκλήσεις που προκύπτουν από το γεγονός ότι ζουν μεταξύ δύο πολιτισμών, αυτό της χώρας προέλευσης, και αυτό της χώρας υποδοχής.
- Σημαντικοί δείκτες θετικής προσαρμογής θεωρούνται ο βαθμός στον οποίο το παιδί έχει
  1. μάθει τα χαρακτηριστικά του πολιτισμού της χώρας προέλευσης, και, συγχρόνως, έχει υιοθετήσει τα χαρακτηριστικά της χώρας υποδοχής.
  2. καταφέρει να γεφυρώσει τους «κόσμους» του
  3. Αναπτύξει τόσο την εθνική όσο και την Ελληνική ταυτότητα

Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006

Phinney, Horenczyk, Liebkind, & Vedder, 2001

Δείκτες θετικής προσαρμογής:

3. Ψυχολογική προσαρμογή και ευεξία

- Σημαντικός δείκτης θετικής προσαρμογής είναι και η ψυχολογική προσαρμογή και ευεξία των παιδιών.
- Δείκτες θετικής ψυχολογικής προσαρμογής και ευεξίας θεωρούνται:
  1. Η αυτοεκτίμηση
  2. Η ικανοποίηση από τη ζωή
  3. Η απουσία συμπτωμάτων συναισθήματος

Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006

Masten et al., 2006

Σχέση μεταξύ των δεικτών θετικής προσαρμογής

- Η επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων συνδέεται άρρηκτα με την επίτευξη των επιπολιτισμικών στόχων.
- Παραδείγματος χάρη, το πόσο καλά τα πάει ένα παιδί στο σχολείο συνδέεται με το βαθμό στον οποίο έχει υιοθετήσει χαρακτηριστικά της χώρας υποδοχής, όπως π.χ. το πόσο καλά γνωρίζει τη γλώσσα ή εάν έχει φίλους από τη νέα του χώρα.
π.χ. Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradovic, & Masten, 2008
Suarez-Orozco, Suarez-Orozco, & Todorova, 2008
- Η σχέση μεταξύ αναπτυξιακών και επιπολιτισμικών επιτευγμάτων, από τη μια, και ψυχολογικής ευεξίας, από την άλλη, είναι σύνθετη. Αν και αναμένεται να συνδέονται, αυτό δεν ισχύει πάντα στην περίπτωση των μεταναστών.
π.χ. Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradovic, Dalla, Takis, Papathanasiou, & Masten, 2008

**Ατομικές διαφορές (και διαφορές μεταξύ
εθνικών ομάδων) στην προσαρμογή
μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών:
Το παράδοξο της μετανάστευσης**

Διαφορές στην προσαρμογή των μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών

- Έχει περιγραφεί στη διεθνή βιβλιογραφία ένα φαινόμενο, που ονομάζεται το **παράδοξο της μετανάστευσης**, σύμφωνα με το οποίο τα παιδιά μεταναστών πρώτης γενιάς είναι καλύτερα προσαρμοσμένα σε σχέση με αναπτυξιακά επιτεύγματα (σχολική επίδοση και συμπεριφορά) από τους γηγενείς και από τα παιδιά δεύτερης γενιάς.
- Όμως, αυτό το φαινόμενο δεν έχει επαληθευθεί σε όλες τις χώρες υποδοχής, σε όλες τις εθνικές μεταναστευτικές ομάδες, ούτε σε όλους τους τομείς προσαρμογής.

π.χ. Garcia Coll & Marks, 2011; Sam et al., 2008

- Ανεξάρτητα με το πόσο καλά τα πάνε κατά μέσο όρο τα παιδιά μιας εθνικής ομάδας, παρατηρούνται σημαντικές ατομικές διαφορές.

π.χ. Fuligni, 2011

Τι ισχύει στη χώρα μας;

Κάποια αποτελέσματα της ομάδας AStRA

(Athena Studies of Resilient Adaptation)

- Από μελέτες που έχουμε κάνει σε περισσότερους από 1000 εφήβους από την Αλβανία και σε Ελληνοπόντιους εφήβους που ζουν στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας έχουμε βρει ότι το παράδοξο της μετανάστευσης δεν ισχύει σε καμία μεταναστευτική ομάδα.
- Οι μαθητές αυτοί έχουν χειρότερη προσαρμογή στο χώρο του σχολείου (βαθμοί, συμπεριφορά, δημοτικότητα) από τους γηγενείς συμμαθητές τους.
- Δεν διαφέρουν όμως από αυτούς ως προς την ψυχολογική προσαρμογή και ευεξία.

Motti-Stefanidi, Asendorpf, & Masten, in press
Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradovic, Dalla, Takis,
Papathanasiou, & Masten, 2008

- 1. Τι εμποδίζει τη θετική τους προσαρμογή;
Ποιοι είναι οι παράγοντες που βάζουν σε
κίνδυνο την προσαρμογή τους;**
- 2. Και συναφώς, τι βοηθάει τα παιδιά αυτά να
τα πάνε καλά; Ποιοι είναι οι προστατευτικοί
παράγοντες για την προσαρμογή τους;**

Θεωρητικό μοντέλο ερμηνείας διαφορών στην προσαρμογή μεταναστών μαθητών

- Για να εξηγήσουμε τις ατομικές διαφορές και τις διαφορές μεταξύ εθνικών ομάδων ως προς την προσαρμογή των μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών προτείναμε (Motti-Stefanidi, Berry, Chryssochoou, Sam, & Phinney, in press) ένα θεωρητικό μοντέλο που στηρίζεται στη σύνθεση μοντέλων
- 1. Κοινωνικής ψυχολογίας σχετικά με τη μετανάστευση και την εθνική ταυτότητα (Verkuyten, 2005)
- 2. Αναπτυξιακής Ψυχολογίας (Bronfenbrenner & Morris, 2006)
- 3. Ψυχολογίας του Επιπολιτισμού (Berry, Poortinga, Breugelmans, Chasiotis, & Sam, 2011), και
- 4. Αναπτυξιακής ψυχοπαθολογίας, και ειδικότερα στο μοντέλο της ψυχικής ανθεκτικότητας (Masten, 2007)

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Πλαίσιο πολιτισμού οικογένειας

Πλαίσιο κυρίαρχου πολιτισμού

ΕΘΝΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

**ΓΟΝΕΙΣ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ**

ΣΧΟΛΕΙΟ

**ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΙ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ**

**ΓΗΓΕΝΕΙΣ
ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΙ**

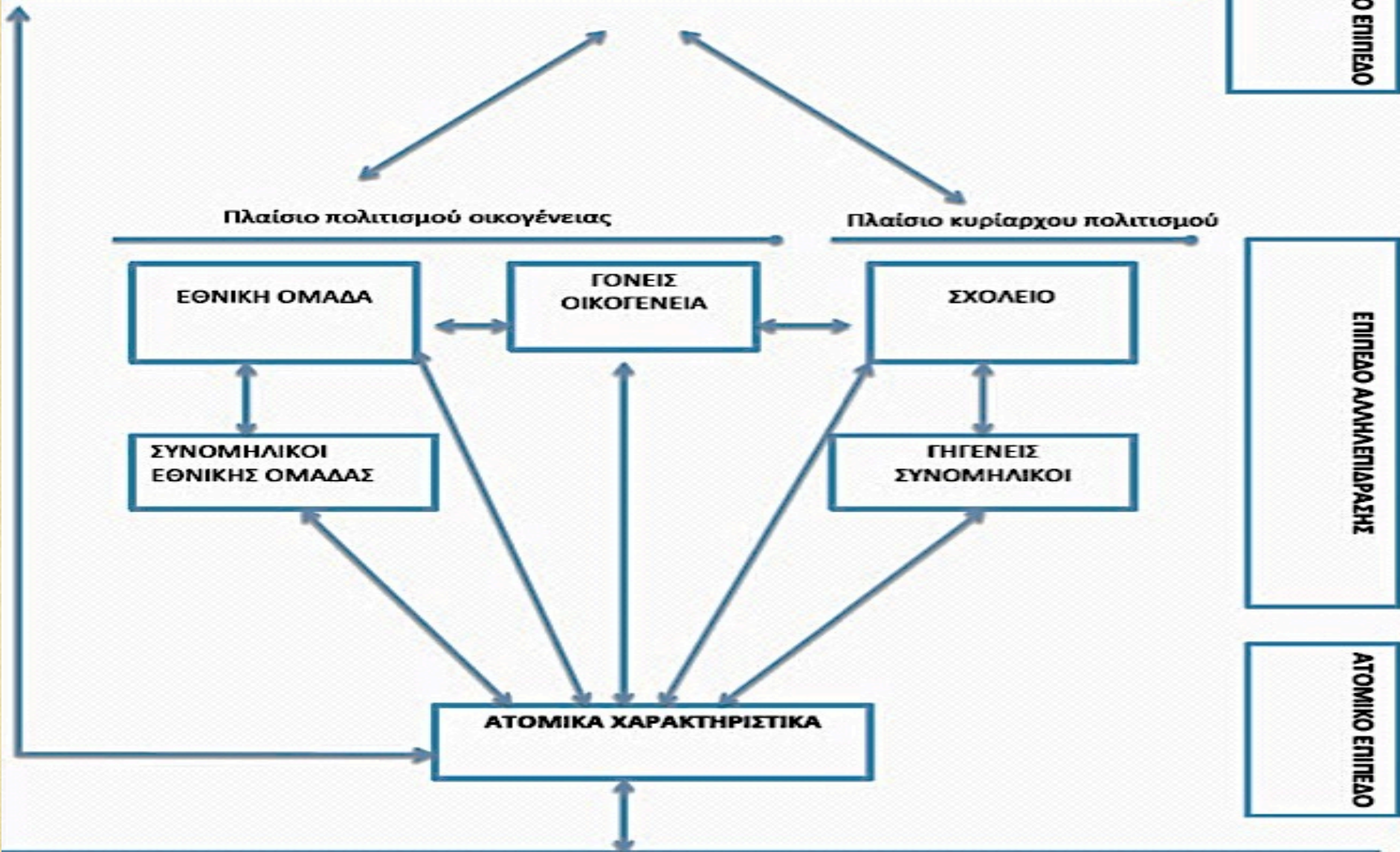
ΑΤΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΔΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ

ΑΤΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Motti-Stefanidi et al., in press

Τα τρία επίπεδα

Πως μπορούν να εξηγηθούν οι ατομικές διαφορές,
και οι διαφορές μεταξύ ομάδων, στην προσαρμογή μεταναστών;

- **Επ πεδο κο νων ας:** Κοινωνικές αναπαραστάσεις και ιδεολογία σχετικά με θέματα μετανάστευσης , καθώς και μεταβλητές, όπως είναι η κοινωνική τάξη και η εθνικότητα, που αναφέρονται σε διαφορετικές κοινωνικές θέσεις μέσα σε μία κοινωνία.
- **Επ πεδο αλληλεπ δρασης:** Διαφορές στην ποιότητα λειτουργίας των κοινωνικών πλαισίων στα οποία εντάσσεται το παιδί (οικογένεια, σχολείο, συνομήλικοι).
- **Επ πεδο ατόμου:** Ατομικές διαφορές στην προσωπικότητα, τη νοημοσύνη και τα κίνητρα των μεταναστών μαθητών

Πως βοηθάει το μοντέλο αυτό να απαντήσουμε τα ερωτήματα;

1. Τι εμποδίζει τη θετική τους προσαρμογή; Ποιοι είναι οι παράγοντες που βάζουν σε κίνδυνο την προσαρμογή τους;
2. Και συναφώς, τι βοηθάει τα παιδιά αυτά να τα πάνε καλά; Ποιοι είναι οι προστατευτικοί παράγοντες για την προσαρμογή τους;

Προστατευτικοί παράγοντες και παράγοντες επικινδυνότητας για την προσαρμογή του παιδιού

- Καθένα από αυτά τα επίπεδα εμπεριέχει παράγοντες που **μπορούν να λειτουργήσουν αρνητικά**, και άλλους που **μπορούν εν δυνάμει να λειτουργήσουν προστατευτικά** για την προσαρμογή παιδιών μεταναστών και παλιννοστούντων.

○ Γενικά, καθένα από τα τρία επίπεδα μπορεί να συνεισφέρει ξεχωριστά από τα άλλα (είτε θετικά είτε αρνητικά) στην προσαρμογή των παιδιών μεταναστών και παλιννοστούντων. Δηλαδή,

1. Παιδιά μεταναστών που ζουν σε κοινωνίες που έχουν μια θετική στάση απέναντι στην παρουσία τους και έχουν χαμηλά επίπεδα διακρίσεων εναντίον τους, ή
2. Παιδιά που ζουν σε περιβάλλοντα (σχολείο, οικογένεια, ομάδα συνομηλίκων) που λειτουργούν θετικά- πράγμα που βοηθά όλα τα παιδιά ανεξάρτητα εθνικότητας- αλλά και που αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τα θέματα που προκύπτουν από τη μετανάστευση, ή
3. Παιδιά που έχουν προσωπικές δυνάμεις και δυνατότητες, λόγω της προσωπικότητας ή/και της νοημοσύνης τους, ή τα υψηλά τους κίνητρα

προσαρμόζονται καλύτερα από παιδιά που δεν έχουν τέτοιους πόρους.

Όμως, ακόμα και αν ένα παιδί μεταναστών ζει σε μια κοινωνία υποδοχής που δεν είναι θετική στην παρουσία μεταναστών στη χώρα, αλλά **που πηγαίνει σε ένα σχολείο που λειτουργεί καλά, ή/και ανήκει σε μια οικογένεια που είναι ψυχικά ανθεκτική και αντιμετωπίζει θετικά τα θέματα που προκύπτουν από τη μετανάστευση**, μπορεί να παρουσιάσει θετικότερη προσαρμογή από ένα παιδί μεταναστών του οποίου το άμεσο περιβάλλον του δεν έχει αυτά τα χαρακτηριστικά.

Motti-Stefanidi, Berry, Chryssochoou, Sam, & Phinney, in press

Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chryssochoou, X., Sam, D. L., & Phinney, J. (in press). Immigrant youth adaptation in context: Developmental, acculturation and social psychological perspectives. In A. S. Masten, K. Liebkind, & D. J. Hernandez (Eds.) *The potential of immigrant youth*. New York: Cambridge University Press.

Σύντομη περιγραφή της υποδράσης 6.1

Δείγμα

- Σύνολο δείγματος: **1991** μαθητές

Αναλυτικά

- **234** Νηπιαγωγείου
- **1119** Δημοτικού
- **638** Γυμνασίου

Δείγμα

Πόλεις

- Αθήνα **665**
- Θεσσαλονίκη **825**
- Βόλος **303**
- Ρέθυμνο **198**

Δείγμα

Χώρα Προέλευσης

Ελλάδα **836**

Πρώην Σοβιετική Ένωση **461**

Αλβανία **338**

Βαλκάνια, Ανατολική Ευρώπη **80**

Ασία, Μ. Ανατολή, Αραβικές χώρες **45**

Δυτικές χώρες **45**

Δείγμα

Γενιά

Μετανάστες 1^{ης} γενιάς **296**

Μετανάστες 2^{ης} γενιάς **550**

Σχολείο: Το μεσαίο επίπεδο του μοντέλου

- Το **μεσαίο επίπεδο** στο μοντέλο που περιέγραψα αποτελείται από πλαίσια (σχολείο, οικογένεια, ομάδα ομηλίκων) στα οποία εκφράζονται
  - τόσο **κοινωνικές μεταβλητές**, όπως είναι η κοινωνικές αναπαραστάσεις σε σχέση με τη μετανάστευση, η εθνικότητα και κοινωνική τάξη,
  - όσο και **ατομικές διαφορές** μεταξύ μαθητών(προσωπικότητα, νοημοσύνη, κίνητρα).

Προσαρμογή και Ψυχολογική ευεξία

○ Αναπτυξιακά επιτεύγματα

1. Σχολική επίδοση
2. Σχέσεις με συνομηλίκους
3. Θετική συμπεριφορά στο χώρο του σχολείου

○ Επιπολιτισμικά επιτεύγματα

1. Απόκτηση χαρακτηριστικών του δικού τους πολιτισμού
2. Υιοθέτηση χαρακτηριστικών του Ελληνικού πολιτισμού
3. Εθνική ταυτότητα

○ Ψυχολογική προσαρμογή και ευεξία

1. Αυτοεκτίμηση
2. Ικανοποίηση από τη ζωή
3. Απουσία συμπτωμάτων συναισθήματος

Παράγοντες επικινδυνότητας και προστατευτικοί παράγοντες

- Μεταναστευτική ιδιότητα
- Γενιά
- Εθνικότητα
- Διακρίσεις
- Κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο οικογένειας
- Προσδοκίες γηγενών σε σχέση με τον επιπολιτισμό των μεταναστών μαθητών
- Θυματοποίηση στο χώρο τους σχολείου
- Τρόποι ανατροφής

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΑΣ